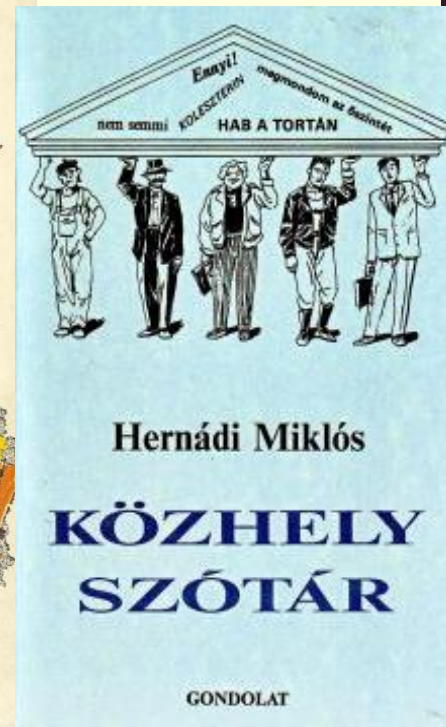
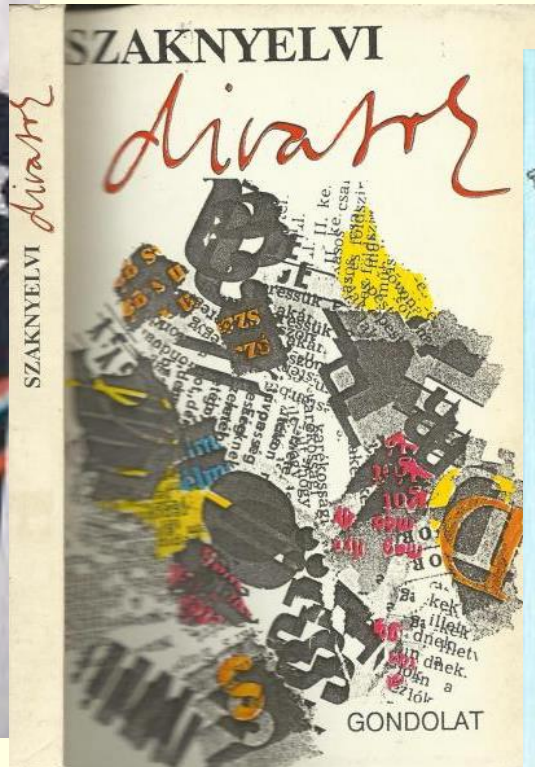

Divatszavak, közhelyek, állandósult kifejezések

Divatszavak és közhelyek

Divatszó és közhely – összetartozó fogalmak: azt szokták feltételezni, hogy a divatszavakból lesznek idővel a közhelyes kifejezések. Használatuk motivációjában is lehet rokonság. Ugyanakkor a „divatszó” inkább szó, a „közhely” pedig inkább egy gondolat.

(Hernádi Miklós *Közhelyszótár*ában például több olyan szócikk is szerepel, amelyeket inkább a divatszó kategóriájába lehetne sorolni, pl. a *nem igazán*, az *egy dolog*, a *működik*, a *valahol*.)

Nyelvi divatok

Mindenki arra törekszik, hogy mondanivalóját minél hatásosabban adja elő. Márpedig hatásosnak az számít, ami viszonylag újszerű, amit a média terjeszt, reklámoz, aminek forrása valamely ügyeletes tekintély (pl. médiaszemélyiség, népszerű ismerős stb.). A divat a modernség ismertetőjegye, a korszerűség és az együvé tartozás kifejezője.

A nyelvi divat hasonlóan értelmezhető, mint a magatartás más formáinak divatja (pl. az öltözködésé, zenei ízlésé). Az öltözködés is többfunkciós: a ruha véd, melegít, de van esztétikai és szimbolikus szerepe is – a hovatartozás, modernség kifejezője lehet; része a személy magatartásának. *A Szólj, s megmondom, ki vagy!* vagy *A stílus maga az ember* közismert szállóigék tartalma éppen erre utal: megnyilvánulásainkban személyiségünk egésze vesz részt, tehát a nyelvi viselkedés az önkifejezés formája.

A hagyományos nyelvművelő álláspont a divatszavakról

- A divatszó megjelölés nem dicséret, hanem a nyelvi kifejezésformáknak a „lerágott csontjait” jelöli.
- Unos-untalan találkozunk velük, a divatszavak így elkoptatottá válnak, jelentésük felhígul, semmitmondó lesz.
- Szürkítik a nyelvet azzal, hogy kiszorítják az árnyaltabb, választékosabb megfelelőket.
- Már csak stílusunk változatossága érdekében is kívánatos e szavak gyakori használatától óvakodnunk. Nyelvünk szókészlete elég nagy és gazdag ahhoz, hogy mindig találjunk a divatszavak helyébe kevésbé elkoptatott, szebb, kifejezőbb nyelvi elemeket.

A hagyományos szemlélet kritikája

- E mögött a bíráló mögött a kommunikáció tranzaktív vagy transzmissziós modellje áll, mely szerint a kommunikáció célja a minél hatékonyabb információátadás a beszéd témájáról.

Ez a felfogás csak részben tartható: természetesen fontos a hatékony információcsere a legtöbb kommunikációs műfajban, de ugyanilyen fontos a kommunikáción keresztül történő szimbolikus viselkedés, az énmegjelenítés (benyomáskeltés), a közös identitás, összetartozás, szolidaritás kifejezése.

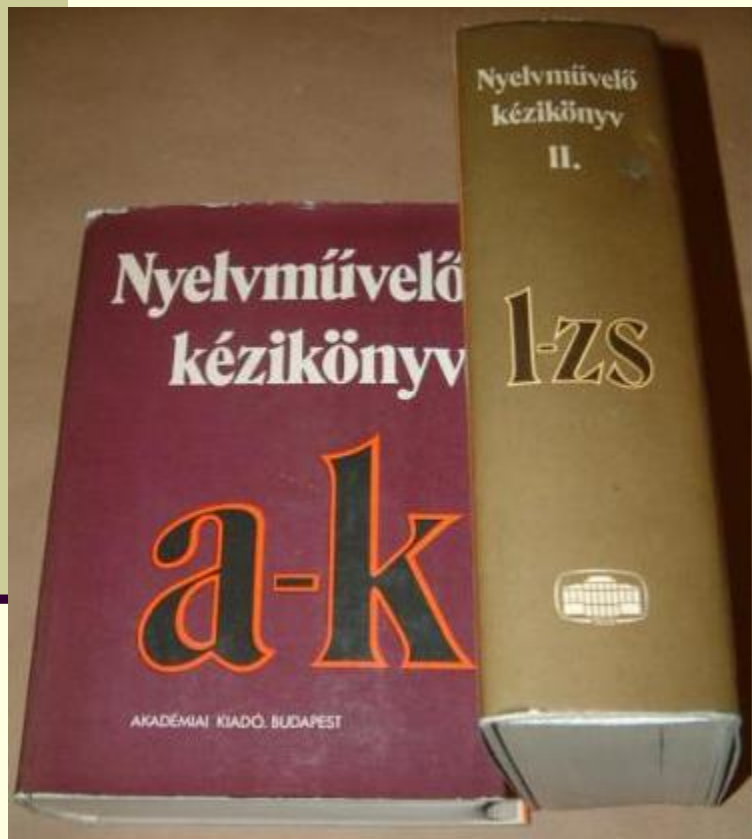
- Egy divatszó nem szorítja ki a többi szinonim kifejezést (legalábbis nem véglegesen), hanem azok mellett jelenik meg (átmenetileg) gyakoribb változatként.

Az 1980-ban megjelent *Nyelvművelő kézikönyv* korának sajtónyelvéből az alábbi példákat idézi mint divatszavakat:

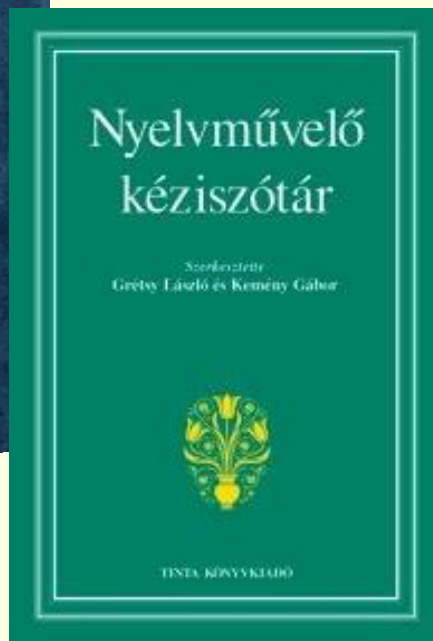
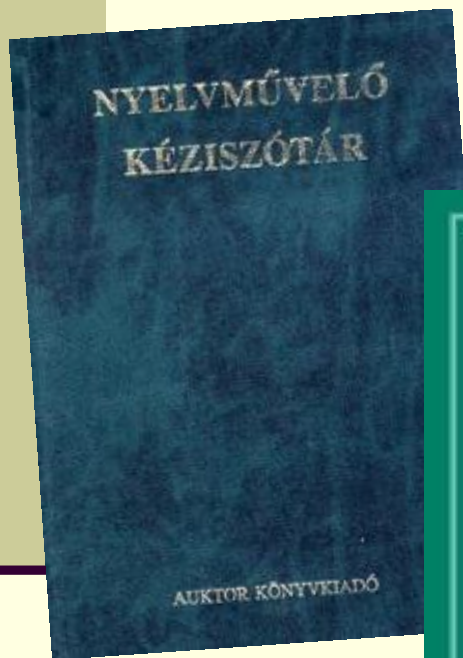
alapvető, beütemez, döntő, integráció, (átadásra) kerül, konkrét, kooperáció, mini, probléma, profil, ráfordítás, struktúra, súllyal, volumen(ű) (l. a „volumenkorlát” ködösítő kifejezést az „egészségügyi reform” idejéből), *zömmel* stb.

A társalgási nyelvből a *Nyelvművelő kézikönyv* az alábbi divatszavakat emeli ki:

hobbi, maszek(ol), show, sztori, komoly, rangos, el van boronálva, lerobban, ez nem az én asztalom ('nem rám tartozik'), na ne mondja!, per pillanat

Az újabb *Nyelvművelő kézisztár* (1995) hozzáteszi ezekhez:

alternatív(a), konszenzus, tolerancia, dramatizál, team, image...

Ide vehetjük még a *projektet* is.

(Hogy önkritikusak legyünk: a „projektfeladat” elnevezésben is van nem kevés divat és sznobság...).

Kritika

Hogy pontosan mi alapján minősül egy kifejezés divatszónak, az sajnos nem derül ki e szócikkekből. A nyelvvelők nem szoktak hivatkozni valamilyen konkrét gyakorisági (tehát empirikus) felmérésre, hanem – gyaníthatóan – saját nyelvérzékük alapján nyilvánítanak egy-egy szót divatszónak (egyébként általában jó a nyelvvelők stílusérzéke, de van a megállapításokban némi szubjektivitás). A laikusok is fel szoktak figyelni egy-egy – szerintük – divatos kifejezésre. Eltérhet tehát kinek-kinek a megítélése, mit tekint divatszónak, és mit nem.

A 90-es évek divatszavai

- **Balázs Géza** az *Édes Anyanyelvünk* c. folyóirat 1999/3. számában **1997 és 1998 divatszavaiból** idéz: *ítélőtábla, kereskedelmi és „királyi” tévé, kerékbilincs, civilszféra, nyugdíjpénztár, polgár(ok)* (1998-ban a Fidesz akkori választási hívószava), *tandíjmódosítás, zsebszerződés, Viagra...* Két évvel korábbról (**1995–1996**) egy másik cikkben ugyanő ezeket emeli ki: *Bokros-csomag* (egyáltalán: a *csomag* szó), *tocsikolás, sikerdíj, feltőkésítés, privatizációs bevétel, vasutassztrájk, koncessziós autópálya, információs szupersztráda* (internet), *kergemarhakór, létminimum, minimálbér, feketegazdaság, lakás-takarékpénztár, pláza* stb.

Mi is a divatszó?

Balázs Géza
nyelvész

Ebből a felsorolásból az derül ki, hogy **Balázs Géza szerint divatszó az, amit egy adott időszakban sokat használ a tömegtájékoztatás.**

Másfelől azonban azok az igazán érdekes nyelvi divatjelenségek, amelyek nem függenek össze szorosan egy időszak közéleti-politikai történéseivel, népszerű témáival, hanem „csak úgy”, nem tudni, miért válnak felkapottá, pontosabban: bizonyos viselkedésmódok divatját tükrözik a nyelvhasználatban. Nyelv és viselkedés szorosan összefügg egymással: ezt tükrözi a „nyelvi viselkedés” kifejezés is. A nyelvvel tehát nemcsak cselekszünk, ahogy a beszédaktus-elmélet tanítja, hanem viselkedünk is. A nyelvi divatjelenségekben épp az az érdekes, hogyan viselkedünk a divatszavakkal.

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

A mai társadalom kortünete a **lekezelő fensőbbség fitogtatása, a fölényesség, a másik lenézése, a lebecsülő, kioktató modor**. Ennek divatos eszközei: *nem igazán, ez nem így működik, a dolog nem erről szól, nem erről szól a **történet** (a történet szónak ez a használata az angol *story* nyomán lett divatos), az egy dolog (hangsúlyelcsúsztatással)*. Például így: *a dolog nem így működik; az, hogy ezt nem tudtad, az egy dolog..., én azt gondolom, hogy az egész ügy nem igazán erről szól; a terhesség és az anyaság nem arról szól, hogy....* Vagy: *bocs, de azt ne keverjük bele, én azt gondolom, hogy az egy másik történet.*

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

Többen kárhozzatják és a divatos „nyilatkozói modor” részének tartják az „én azt gondolom, hogy...” vagy „én nem gondolom azt, hogy...”. Lehet nagyképű a *felvállal* szó alkalmazása: „én azt, ne haragudj, nem vállalom fel, hogy...”. A *nem igazán* fordulat használatának érdekessége, hogy ha magamra használom, eufemizmus, ha másra, akkor ironikus, élcelődő, gúnyos felhanggal párosul („*Nem igazán megy nekem az angol*” – „*Nem igazán megy neked az angol*”).

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

Sikertelen események kudarcot jelentő történések sajtóvisszhangjában szinte mindig tetten érhetjük az ironikus-gúnyolódó *nem igazán*-t. 1997 őszén például nagyon felkavarta a szakmát, a közvéleményt, sőt a politikát is a magyar labdarúgó válogatott kétszeri súlyos veresége Jugoszlávia ellen. Íme két tanulságos kommentár a *nem igazán*-nal való alig leplezett gúnyolódás bizonyosságául a **Nemzeti Sport** 1997. november 16-i számából:

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

„Európa – hogy finoman fogalmazzunk – rajtunk kacag, s nem igazán érti: hogyan fordulhatott elő az, hogy egy ilyen játékerőt képviselő válogatott eljutott odáig, hogy meccseket játszhasson a vb-re jutásért”.

Itt a metanyelvi kiszólás és a *kacag* ige pontosan arra világít rá, hogy a szerző a *nem igazán*-nal éppenséggel nem a finom megfogalmazásra törekedett. Ugyanez a mondat a címloldalra is rákerült, ám ott a „nem igazán érti”-t a „nem érti” formára cserélték ki...

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

„Urbán búcsúja nem igazán volt emlékezetes, úgy is mondhatnánk, a könnyen felejthető kategóriába tartozott”.

Az újságíró itt maga „segít” fölfedezni a *nem igazán* elmarasztaló élet egy hasonló szerepben használatos, bár bizalmasabb stílusértékű közhellyel.

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

A *nem igazán* divatfrázissá válását jól mutatják az olyan példák, mint: „– *Felhívott telefonon?* – *Hát, nem igazán*” – pedig a telefonálásnak nincsenek fokozatai (vagy felhívta, vagy nem).

Nem bizalmas használatban a *nem igazán* stílusteréshez is vezethet: pl. *Zsigmond király nem igazán hitt az asztrológiában* – találta valaki az ópusztaszeri nemzeti emlékpark panoptikumának nyomtatott tájékoztatójában.

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

Divatos-modoros kifejezés az ízesség, népiesség, játékos-ság látszatát keltő **igazándiból** (l. gyermeknyelvi minták: *színházasdi, játszásiból, igazándiból...*).

Az értelmiség ködösítő, intellektualizáló-misztifikáló beszédmódjában gyakori a *valahol* és az *egyfajta*: pl. „**ez egyfajta szubkulturális hatásnak tulajdonítható**” (Büky: *egyfajta*, avagy a semmit mondás egy fajtája), „**valahol úgy érzem**” (hol?), „**ez a film engem valahol megfogott**”. Ugyancsak értelmiségi divat az *olvasat* szó: „**ennek a problémának az én olvasatomban nem igazán van megoldása**”. A **komoly** melléknév 'jelentős' értelemben való használata különösen visszás az olyan esetekben, mint: „**komoly sikereket ért el**”, „**komoly győzelmet aratott**”, „**komoly elismerésben részesült**”, „**komoly ünneplésben volt része**” stb.

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

- ***Ne tudd meg! Nem mondod!*** (nem szó szerint kell érteni)
- A jópofaság, lazaság, kedélyeskedés, „poénkodás” divatkifejezései: *ha jól tévedek, ha jól csalódom, madárnak néz, agyilag zokni, somolyog, bukta* (’bukás, csőd’), *sacc per kábé, fel vagyok homályosítva, dugig vannak, elvan, mint a befőtt* stb. De ezek némelyike már közhelynek minősíthető...

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

Nagyképűség idegen szavakkal, idegen ejtésformákkal:

- PhD – *píéicsdí* (a latin „philosophiæ doctor” rövidítése!)
- *evakuálás* (kitelepítés)
- *fashion week* (divathét)
- *urban legend* (városi legenda)
- *desztináció* (úti cél)
- *flash mob* (villámcsődület)

Miképpen viselkedünk a divatszavakkal?

A divatszavak tehát különböző viselkedésmódokat közvetítenek, velük a beszélő rendszerint valamilyen benyomást akar kelteni a hallgatójában.

Külön is beszélhetünk a névdivatokról (keresztnévdivatokról), amelyek esetében szintén nyilvánvaló a mintakövetés, presztízshatás.

Névdivatok

Női nevek		Férfinevek	
Budapest, 1945-1949	Budapest, 1959	Budapest, 1945-1949	Budapest, 1959
Mária	Éva	László	László
Erzsébet	Zsuzsanna	István	István
Margit	Mária	József	József
Ilona	Katalin	János	János
Anna	Ágnes	Ferenc	Ferenc
Júlia	Judit	György	Sándor
Gizella	Erzsébet	Péter	Gábor
Teréz	Ildikó	Sándor	Zoltán
Róza	Ilona	Gábor	György
Irén	Edit	András	Tibor

2004

● Helyezésén javított

● Új az első 50-ben

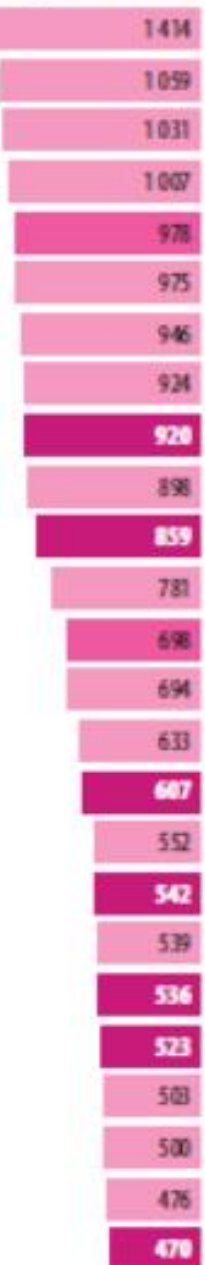
● Helyezés e változatlan

● Helyezés en romlott

● Már nincs az első 50-ben

2014

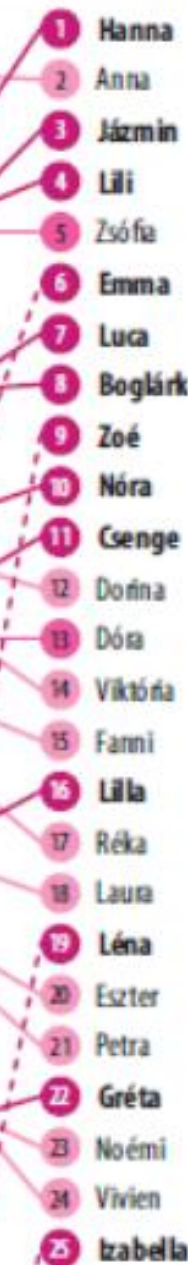
Gyermekek száma

Név

Helyezés

Gyermekek száma

Változás a helyezésben

2004

Helyezésén javított

Új az első 50-ben

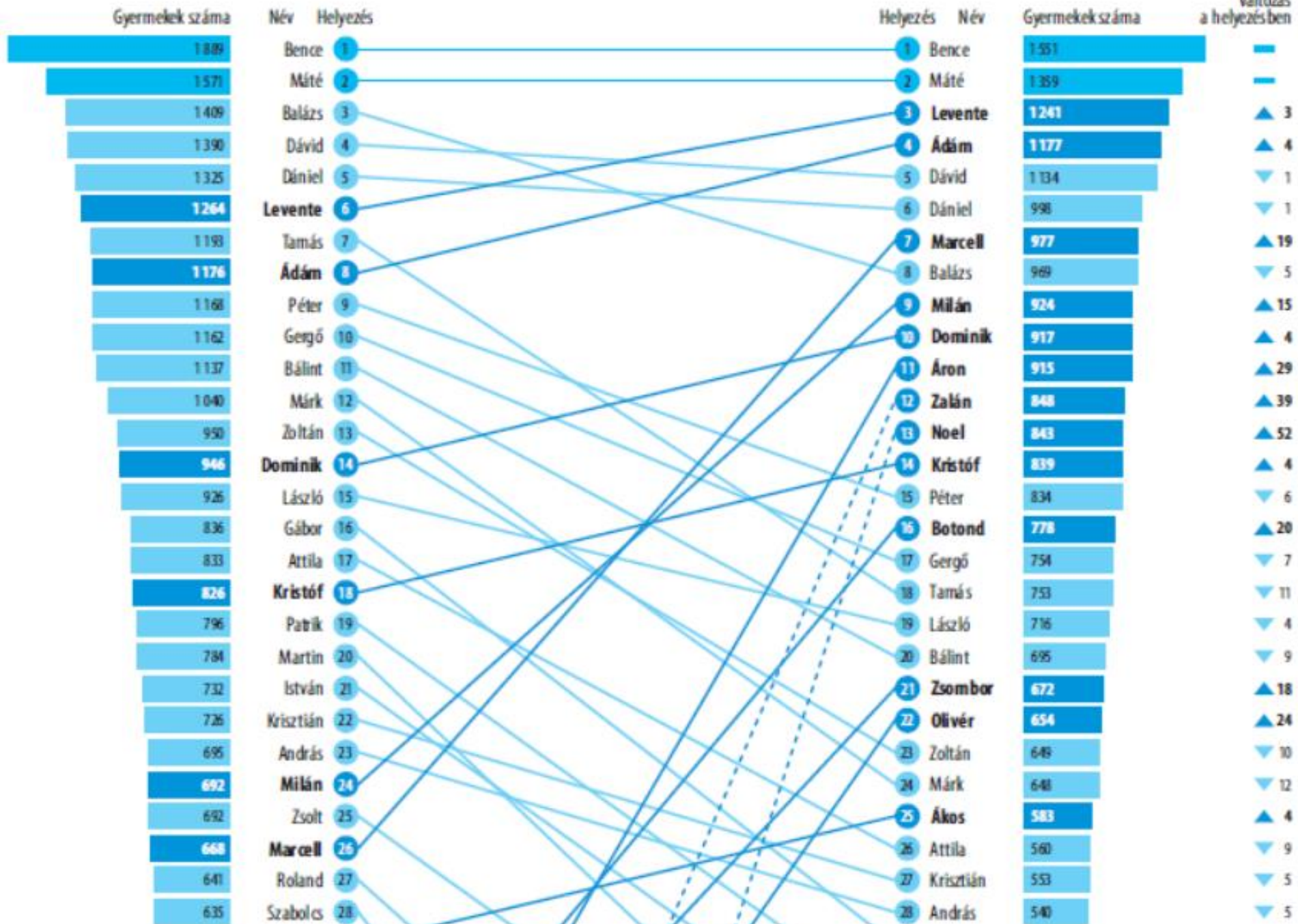
Helyezés e változatlan

Helyezésén rontott

Már nincs az első 50-ben

2014

Változás a helyezésben

Kérelmek, eljárás

■ Jogszabályok

- 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról
- 32/2014. (V. 19.) KIM rendelet 19. § (1) bek.

■ Alapelvek, utónévjegyzék

- 14 alapelv, havonta frissülő utónévjegyzék, utónévkereső
- a Nyelvtudományi Intézet honlapján

<http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/>

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

Névdivatok

Leggyakoribb névkérelem-típusok Bejegyzésre javasolt nevek

Férfinevek

- a) **Idegen eredetű:** *Ezel, Omri, Cádók, Malik, Andrej, Rodzser, Dzseráld, Gópál, Góvinda, Nimái, Nitái, Sjám, Naróttama*
- b) **Arab nevek:** *Azim, Dzsamal, Ammar, Nadim, Hamid, Manzur, Músza*
- c) **Régi magyar nevek:** *Monor, Zsubor, Mizse, Vérbulcsú, Kücsid, Erdő*
- d) **Becéző névalakok:** *Janó, Simó*
- e) **Meglévő női nevek férfi párja:** *Szamir (Szamira)*

Névdivatok

Leggyakoribb névkérelem-típusok Bejegyzésre javasolt nevek

Női nevek

- a) **Becéző névformák:** *Zelka, Norka, Ibolyka, Ika, Vivi, Brigi, Lidi, Cilka*
- b) **Kettős női nevek:** *Annadóra, Annamira, Hannadóra, Hannaliza*
- c) **Idegen eredetű nevek:** *Zahira, Heszna, Szalima, Gauri, Damjanati, Kirtana, Tallula, Vasziliki, Niva, Joana,*
- d) **Kevésbé ismert bibliai nevek:** *Sifra, Jemima, Kéren*

Névdivatok

Leggyakoribb névkérelem-típusok

Bejegyzésre javasolt nevek

Női nevek

- e) **Anyakönyvezhető nevek alakváltozatai:** *Patricia, Helena, Izabel; Helza* (Erzsébet), *Mirea* (< Miranda), *Amandina* (Amanda)
- f) **Régi magyar nevek felújítása:** *Sáfély, Csente, Kincse, Havadi*
- g) **Meglévő férfinevek női párja:** *Tamina* (német Tamino), *Noéla* (Noel), *Davina* (Dávid), *Zsadányka* (Zsadány), *Aziza* (Aziz)
- h) **Növénynévi eredetű nevek:** *Gyömbér, Rozmaring, Szamóca, Szeder, Lizinka, Veselke, Sárma, Frangipáni*

Névdivatok

Leggyakoribb névkérelem-típusok

Bejegyzésre nem javasolt nevek

Férfinevek

- a) **Idegen helyesírás:** *Daniel, Deniel, Matthew, Matthieu, Jimmy, Jimmi, Jimi*
- b) **Férfi- és női név is lehet:** *Zoel, Éden, Lior, Dakota*
- c) **Családnév:** *Barrera, Zidane, Károlyi, Vicián, Vadas*
- d) **Becéző alakváltozat:** *Matyi, Misi, Toto, Dodo, Nándi, Jankó, Marci, Pisti, Pistike*
- e) **Egyéb:** *Napfi, Szivárvány, Kopasz, Betyár, Gézengúz, Maci, Moha, Öcsi, Szöcske stb.*

Névdivatok

Leggyakoribb névkérelem-típusok

Bejegyzésre nem javasolt nevek

Női nevek

- a) **Idegen helyesírás:** *Fanny, Maya, Crystal, Loulou*
- b) **Idegen név magyar helyesírással:** *Mári Csuj, Kerolájn, Dzsulia*
- c) **Magyar név idegen írásmóddal:** *Ildiko, Timea*
- d) **Férfi- és női név is lehet:** *Xinxin, Raja, Nikita*
- e) **Túlságosan becéző:** *Pöntyi, Babszi, Zsöbe, Böbe*
- f) **Egyéb:** *Masni, Méz, Szöcske, Négyőke, Szivárvány, Bölöjte, Hugyi, Leány, Kadarka*

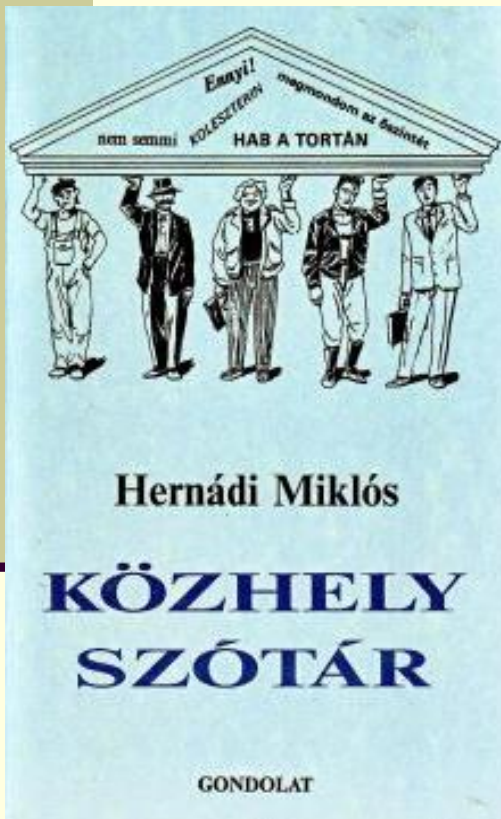
A közhelyekről – közhelyek nélkül

A *közhely* szó a latin *locus communis* tükörfordítása. Jókai még használta szó szerinti jelentésben:

„Ez a közhelyeken, sétányokon és kávéházakban mindig belekötelőzködött a porosz, angol, muszka és osztrák tisztékbe, gunyolta, ingerelte őket; a minék rendesen párbaj lett a vége” (A legvitézebb huszár).

Ez a jelentés azóta elavult; napjainkban közhelyen csak az elcsépelte, lapos írói, szónoki és társalgási kliséket, minden eredetiség nélküli, semmitmondó beszédfordulatokat értjük.

A közhelyekről – közhelyek nélkül

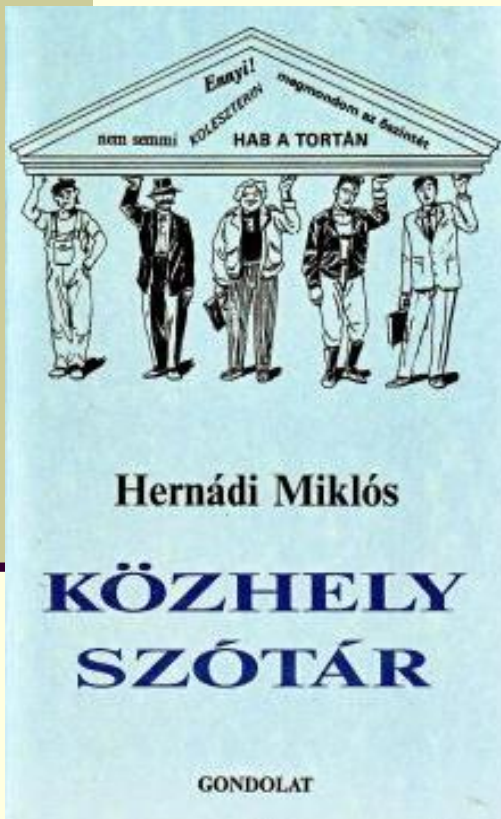
Hernádi Miklós a következőképpen határozza meg a közhely fogalmát:

„A közhely olyan sztereotip (azaz változatlan alakban állandóan ismétlődő, elcsépelet) kifejezés, amelynek sztereotip volta feltűnő, mert nem tükrözi hűen a szituációt”.

Fő jellemzője tehát az az össze nem illés, amely az egyszeri, konkrét helyzet és a sokadjára készen alkalmazott kommentár általánossága között áll fenn.

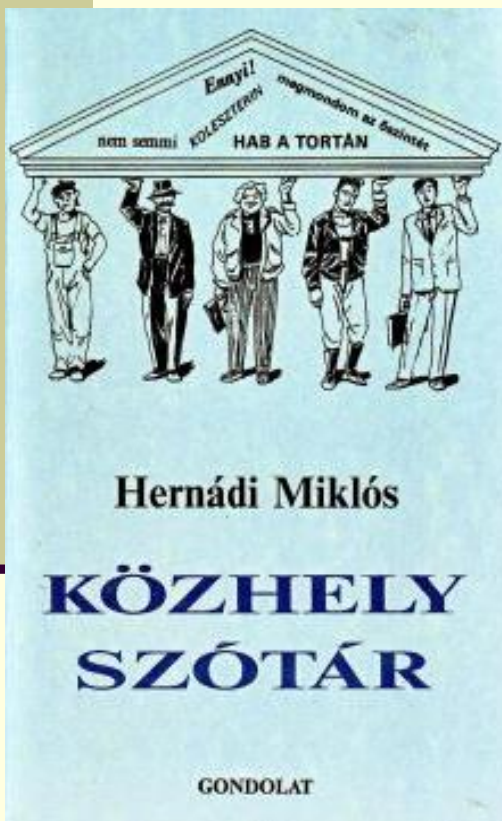
A közhelyekről – közhelyek nélkül

A közhelyes gondolkodás alaptípusai:

- **Axióma-közhely:** cáfolhatatlan alapigazságot közöl, melyet ép ésszel senki sem von kétségbe, pl. „Az élet útja rögös.”
- **Evidencia-közhely:** hasonlóan elvont igazságot közöl, de bárgyú nyilvánvalósága miatt még nagyobb akadályt jelent az igényesebb gondolatcserében (ismét: tranzaktív kommunikációfelfogás!), pl. „Nehézségek mindig voltak és mindig lesznek, az élet már ilyen.”

A közhelyekről – közhelyek nélkül

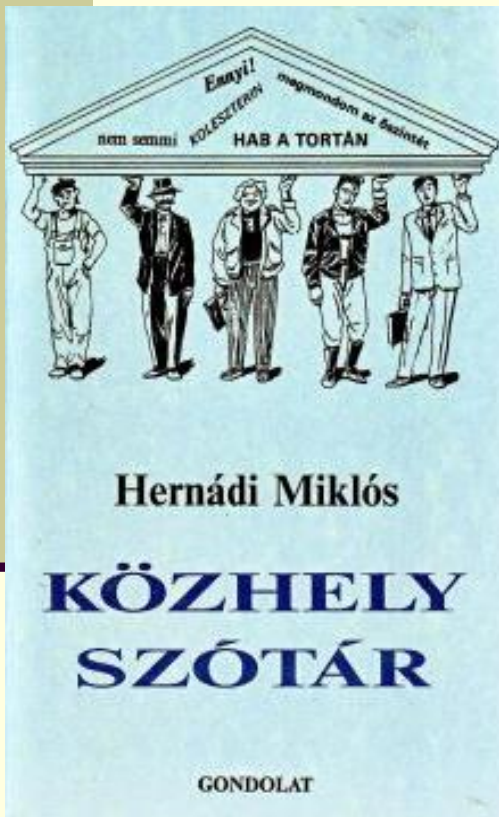

A közhelyes gondolkodás alaptípusai:

- **Szentenciaközhely:** hirtelen, szinte erőszakosan juttatja el a gondolatmenetet annak vélt végpontjára, pl. „Ami nem megy, azt nem szabad erőltetni.”
- **Szokásmondásközhely:** elkopott, agyonhasznált szólások, közhelyek, szállóigék, ill. ezek kiforgatásai, pl. „Itt van az eb elhantolva”, „Ép testben épp hogy élek.”

A közhelyekről – közhelyek nélkül

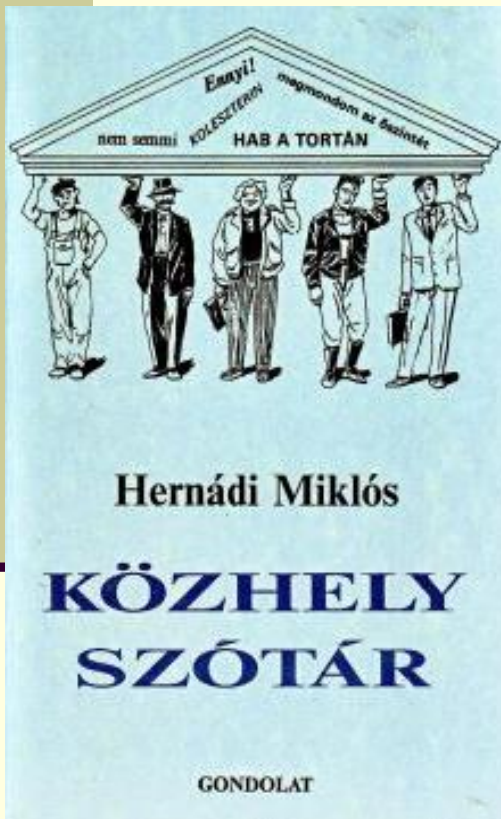
A közhelyes gondolkodás alaptípusai:

- **Önismétlő (tautologikus) közhely:** semmi mást nem mond el, mint hogy ami van, az van, vagyis nem mond semmit, pl. „A nehézség, az bizony nehézség, ezen már nem lehet változtatni...”, „A nők mindig nők maradnak”.
- **Humoros közhely:** ha a humorizálás helyzethez nem illő, tartalmatlan, lapos szellemeskedés, pl. „A nehéz feladat éppen olyan, mint a könnyű, csak jóval nehezebb”, „Ki követte el ezt a nótát?”

A közhelyekről – közhelyek nélkül

A közhelyes gondolkodás alaptípusai:

- **Parlagi közhely:** jellemzője az útszéli, trágár stílus, pl. „A szarból aranyat csinálni, az a nehéz, de nem ez.”
- **Gyomorbajos közhely:** örök pesszimista, sötét hozzáállás a dolgokhoz, pl. „Mindig akkor borul el az ég, amikor kiérek a strandra.”

A közhelyekről – közhelyek nélkül

További típusokat is leír Hernádi, de nem az osztályozás az érdekes, hanem a közhelyek banalitása, az eredetiség, személyesség hiánya – ezt kifogásolja a közhelyekben, amelyeket tehát egyértelműen ártalmasnak ítél, és egyoldalúan bírál. Bár hangsúlyozza, hogy nem tilalomfákat állít fel, mégis a közhelyek elkerülésére és azok más, eredetibb kifejezésekkel való kiváltására buzdít.

A közhelyekről – közhelyek nélkül

Ugyanaz a **tranzaktív kommunikációs szemlélet** munkál kritikája mögött, mint amelyről a divatszavak kapcsán beszéltünk. Nem ismeri fel azt, hogy a közhelyhasználat gyakorisága valami más kommunikációs funkcióra vagy funkciókra utal: az ember nem mindig az eredetiségen töri a fejét, mert az roppant fárasztó.

A **fatikus funkció** megkívánja, hogy az ember akár közhelyekkel is kitöltse a társalgási űröket, vagy jelezze a partnernek, hogy figyelemmel követi, hogy nem akarja már tovább folytatni a társalgást stb. Ettől függetlenül igaza van Hernádinak abban, hogy az előre gyártott nyelvi klisék kerülése esztétikailag és intellektuálisan jobb színvonalú kommunikációt eredményez.
De nem kell minden helyzetben ezt követelni!

A közhelyekről – közhelyek nélkül

élet ilyen az élet; nekem is csak egy életem van; az élet csupa alkalmazkodás, lemondás; az élet nem játék; úgy szép az élet, ha zajlik; hiába, ez az élet; ezek az élet apró örömei...

fotóriporterek *Hada. Pergőtüzében.*

gesztenye *Kikaparják.*

góllövő cipő *Elveszítik vagy szögre akasztják. (újs.)*

játékvezető *Már az óráját nézi. A játékvezetői síp néma maradt. A játékvezető nem látott okot a beavatkozásra.*

lapát *Rátesznek eggyel, kettővel.*

tanulópénz *Meg kell fizetni.*

távozás *Angolos, hímes mezejére lépnek.*

nők ILYENEK A NŐK. Női logika. Női hölgy. MINDEN NŐ EGYFORMA. NINCS KÉT EGYFORMA NŐ. Nem lehet eligazodni a nőkön: kiismerhetetlenek. MINDEGYIK MÁS. Ők irányítják a világot. Cherchez la femme. L. még: *nőuralom*. Kleopátra, Madame Pompadour. Oldalborda. Vén csataló. Bányarém. A nők mindent el tudnak érni! Mindig övék az utolsó szó. Letagadják a korukat. Mindig késnek: órák hosszat cicomázzák magukat. Elkésnek még az esküvőjükről is. Az asszony ingatag. Gyarlóság, asszony a neved. Asszonyosan telt, még mindig kívánatos. (*ir.*) Nő a főnököd? Ajaj! LEGALÁBB MI, FÉRFIAK TARTSUNK ÖSSZE! Jó, ha egy nő tud nemet mondani. Fogadni mernék, hogy nő van a dologban. Minden nő zseniális színész. MINDEN NŐT UNNAK VALAHOL! Minden bajnak nő az oka. Egy nő legyen háziasszony. L. még: *feleség*. Nő a volánnál? Ajaj! A nők nem tudnak titkot tartani. Hát nem érdekes, hogy a nőknek finomabb a szaglásuk? Ez is mutatja, hogy közelebb állnak az állatvilághoz. (*ért.*) Sokkal szívósabbak a férfiaknál, ritkábban betegek, többet kibírnak. Könnyű megszerezni egy nőt, de megtartani sokkal nehezebb. EGY NŐT, ÁLLÍTOM, MINDENNAP ÚJRA MEG KELL HÓDÍTANI. Nekem egy nő adjon magára: legyen mindig csinos és ápolt. SÖTÉTBEN MIND EGYFORMÁK. MINDEN NŐ SZÜLETETT SZÍ-

A közhelyekről – közhelyek nélkül

férfiak Mind egyformák, mind egyet akar, mint^d AZT akarja. Önzők. Brutálisak. Kapuzárási pánikba esnek. Végtelenül hiúak. Könnyebben érvényesülnek. Beszéljünk úgy, mint férfi a férfival. Minden férfi csak a gyomrára gondol. A gyomrukon keresztül lehet megfogni őket. Mit tudnak annyit bámulni azon a futballon? Egy erős kezű asszony kéne neki, aki kordában tartsa. Nekem az a férfi legyen gondos és figyelmes. L. még: *figyelmesség*. Nagyon tudnak ám szenvedni! Egy kis nátha is leteríti őket. Bezzeg nekünk, asszonyoknak súlyos betegen is helyt kell állnunk. Mert a vacsorát (a mosást stb.) senki sem csinálja meg helyettünk. A férfiak különösen nem. Mit bánják ők, ha rongyos a gyerek, szalad a konyha. Tessék nekem elhinni, egyik férfi olyan, mint a másik. Csak AZON jár az eszük. Mind csak AZT akarja.

A közhelyekről – közhelyek nélkül

Sok író fölfedezte, hogy **a közhely megfelelő szövegkörnyezetben megújítható**, élővé tehető, pl. Örkény írja: „használhatósága azon múlik [...], milyen közegben szerepel. (...) Mihelyst kiemeljük a közhelyet a közhelyek közegéből, az élni kezd, lobogni fog és értelmessé válik”.

Legyen erre példa egy riport 1979-ből, melyben egy szeles késő őszi reggelen a szabad ég alatt fagyoskodó ifjú párról olvasunk: *„A padon fiatal pár, szorosán összebújva, mintha azt példáznák, hogy nem félnek »az élet viharától«”*. (A szerző az *élet viharát* idézőjelbe teszi, mintegy mentegetőzésül, hogy közhellyel élt. De a külső vihar, az Örkény említette szituáció itt jót tesz a közhelynek: friss levegővel fújja át, életre kelti. A riport aztán így folytatódik: *„Szerencsés hajózást, gyerekek! Találjátok jókedvében a lakásügyi előadót, hogy felvegyen a százas listára, s néha azért jusson eszetekbe az az őszi reggel, melynek hívatlan tanúja voltam”*.

Állandósult kifejezések

- **szólások** (pl. *dugába dől, kenyértörésre kerül a sor*)
- **szóláshasonlatok** (pl. *ordít, mint a fába szorult féreg; buta, mint a tök*)
- **közmondások** (pl. *Addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik; Ahány ház, annyi szokás*)
- **közhelyszerű kifejezések**
- **szállóigék** (pl. *Helyes a bögés!*)
- **szituációs klisék** (pl. *Elvitte a cica a nyelvedet?*)
- **terpeszkedő kifejezések** (pl. *győzelmet arat, alkuba bocsátkozik vkivel vmiről*)

Állandósult kifejezések

DAMOKLÉSZ

Damoklész kardja

Damoklész kardjaként lebeg vki/vmi (feje) felett vmi

✦ a fenyegető veszély jelképe(ként)

*Ezek a kiegészítő források sajnos nem oldják meg a kutatók és oktatók országunk gazdasági állapotához mérve is méltatlanul rossz bérezésének problémáját. **Damoklész kardja** nemcsak az akadémiai intézetek **feje felett lebeg**. (NÉPSZ 1998. MÁRC. 26., 9)*

*Bezárják a piacot, vagy sem? A kérdés hónapok óta **Damoklész kardjaként lebeg a mintegy ezer kereskedő feje fölött**. (MH 1995. MÁJ. 23., 8)*

✧ A régi legenda szerint II. Dionüszosz, Szürakuza zsarnoka súlyos, meztelen kardot függesztett lószőrszálra kegyeltjének, Damoklésznek a feje fölé, amíg az uránál lakmározott, hogy emlékeztetésse arra, hogy jólét, hatalom, pompa közepette is állandóan veszélyben élünk.

Állandósult kifejezések

[FARBA]

kijön/előjön/előáll a farbával vki

✦ kinyilvánítja valós véleményét, szándékát

*A kultúrpolitika ráérezett, hogy a már sikerrel manipulált (megvett, leszerelt, kompromittált) írónemzedékek lassan obsitoskorba érnek, ideje hát elkezdni az éppen akkor fiatalok megdolgozását. „**Jöjjenek ki a farbával!**”, ez volt a cél, derüljön ki, melyikben mi lakik, ki mire használható. (MH 1996. FEBR. 10., 15)*

*Volt ebben az ismételt játékban valami szántalmasan kisszerű, de azt senki nem mondhatta, hogy a pénzügyminiszter nem **jött elő a farbával**. (MH 1996. NOV. 11., 7)*

*Senki sem szeretne elsőként **előállni a farbával**, volt ugyanis példa arra, hogy egy pesti társaság tönkrement, mert a többieknél valamivel **előbb**, úgymond, túlságosan hamar rukkolt elő új áraival. (NÉPSZ 1998. JÚN. 25., 29)*

✧ A kifejezés a kártyajátékok nyelvéből származik, eredeti jelentése: **‘az ellenfél által követelt színű lapot bemutatja’**, vö. ném. *Farbe bekennen* **‘színt vall’**. A *farba* a német *Farbe* **‘szín’** szóból illeszkedéssel létrejött jövevényszó.

Vö. még → szín¹

Állandósult kifejezések

RUBIKON

átlépi a Rubikont vki

✦ <cselekedetével> túlmegy egy bizonyos, érzékeny határon; átlép egy bizonyos (határ)vonalat; megteszi a döntő lépést

Koalíciójának összeomlása esetén jól jöhet a számára, hogy az ország két nagy pártja, a Likud és a Munkapárt Ciszjordánia kapcsán átlépte a politikai Rubikont. (HVG 1997. MÁRC. 8., 23–25)

Lehorgasztott fejű, semmit sem halló kisgazdák előtt Maczó nem kérheti számon pártelnökén a régi idők radikalizmusát, és saját édesapja emlékének a védelmében sem támadhatja meg – átlépve ezzel a Rubikont – Torgyán József feleségét vagy a fiát. (MH 1997. OKT. 2., 7)

✧ Julius Caesar i. e. 49-ben átkelve seregeivel a Rubikon folyón polgárháborút indított meg Rómában, melynek révén ő került hatalomra.
Vö. még → kocka

